

22. Лисяк-Рудницький І. Українці в Галичині під австрійським пануванням / І. Лисяк-Рудницький // Історичні есе : у 2 т. – К., 1994. – Т. 1. – С. 413–450.
23. Мудрий М. Ідея польсько-української унії та “русини польської нації” / М. Мудрий // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів, 2005. – Вип. 39–40. – С. 83–148.
24. Мудрий М. Національно-політичні орієнтації в українському суспільстві Галичини австрійського періоду у висвітленні сучасної історіографії / М. Мудрий // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів, 2002. – Вип. 37. – Ч. 1. – С. 465–500.
25. Мудрий М. Юліан Лаврівський (1821–1873) : портрет галицького полонофіла / М. Мудрий // Львів: місто–суспільство–культура : студії з історії Львова за ред. К. Карольчака. – Краків, 2005. – Т. V : Люди Львова. – С. 37–65.
26. Нахлік Є. К. Пантелеймон Куліш : особистість, письменник, мислитель : у 2 т. / Є. Нахлік. – К., 2007. – Т. 1 : Життя Пантелеймона Куліша: наукова біографія. – 463 с.
27. Павличко Д. Український патріотизм Юліуша Словацького / Д. Павличко // Словацький Ю. Срібний міф України : поезії, поеми. – Львів, 2005. – С. 17–30.
28. Турій О. Національне і політичне полонофіліство серед греко-католицького духовенства Галичини під час революції 1848–1849 років / О. Турій // Записки НТШ. Праці історично-філософської секції. – Львів, 1994. – Т. ССХХVIII. – С. 183–206.
29. Франко І. Русько-український театр : історичні обриси / І. Франко // Зібрання творів у 50-ти т. / І. Франко. – К., 1981. – Т. 29. – С. 293–336.
30. Чорновол І. Польсько-українська угода 1890–1894 рр. / І. Чорновол. – Львів, 2000. – 247 с.
31. Яковенко Н. Нарис історії України : з найдавніших часів до кінця XVIII століття / Н. Яковенко. – К., 1997. – 312 с.
32. Mickiewicz A. Księgi narodu polskiego i pielgrzymstwa polskiego / A. Mickiewicz // Dzieła / A. Mickiewicz. – Kraków, 1950. – Т. VI : Pisma, proza. – Część II. – 259 s.
33. Głębocki H. Kresy imperium. Szkice i materiały do dziejów polityki Rosji wobec jej peryferii (XVIII–XXI wiek) / H. Głębocki. – Kraków, 2006. – 567 s.
34. Maciak D. Próba porozumienia polsko-ukraińskiego w Galicji w latach 1888–1895 / D. Maciak. – Warszawa, 2006. – 407 s.

The article highlights the tendencies in Polish-Ukrainian relations in Galicia in the 19th century. On the basis of numerous facts the ambiguity of the Polish influence on the Ukrainian national movement was proved, in which there were demonstrations of the mutual cooperation and confrontation between the two neighbouring nations.

Key words: national movement, relationships, understanding, contradictions.

УДК 94 (477.85/.87)
ББК 63.3 (4 Укр) 614

Андрій Королько, Ярослав Павлючок

ГУЦУЛЬСЬКА РЕСПУБЛІКА 1918–1919 рр. ДО ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ “СІЧНЕВОГО ЗРИВУ” І СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ВЛАДИ НА ЗАКАРПАТСЬКІЙ ГУЦУЛЬЩИНІ

У статті розглянуто перебіг національно-визвольних змагань українців на Закарпатській Гуцульщині в 1918–1919 рр. Звернено увагу на діяльність Гуцульської Республіки, функціонування її місцевих органів влади та збройний захист.

Ключові слова: Мараморощина, Закарпатська Гуцульщина, Гуцульська Республіка, Українська Народна Рада в Ясіні, органи влади, повстання, окупація.

Етнополітичні, культурні та соціально-економічні процеси на території Закарпатської Гуцульщини періоду національно-визвольних змагань українців 1918–1919 рр. є слабо дослідженими. Це, пердусім, стосується характеристики політичних утворень на Мараморощині. Окремо потрібно сфокусувати увагу на періоді існування Української Народної Ради в Ясіні та проголошеної нею Гуцульської Республіки (січень-червень 1919 р.), яка у своїй практичній роботі втілювала соборницькі прагнення возз’єднання із Західно-Українською Народною Республікою (ЗУНР). Стаття має на меті висвітлити

процес становлення республіки, її структуру й місце, яке вона займає в історії Української національної революції 1917–1921 рр.

Вивченням цієї проблеми займалися дослідники міжвоєнного періоду, радянська й сучасна українська історіографія, торкалися її й діаспорні історики. Серед дослідників міжвоєнної доби були безпосередні учасники тих буремних подій – Л.Горват, С.Клочурак, А.Кущинський, Ю.Химинець, З.Кудей [3; 5; 19]. У праці Вацлава Малого “Гуцульська Республіка” простежуємо перші спроби дати характеристику причинам становлення формування української інституції на Закарпатській Гуцульщині [20]. Чимало інформації про постання державності в гуцулів-українців можна знайти на сторінках оповідання Василя Гренджі-Донського “Назустріч волі” [1] і роману Уласа Самчука “Гори говорять” [6]. Сюжет творів побудований на конкретних історичних фактах, але не позбавлений художніх доповнень.

У часи радянської влади жодних глибинних досліджень з історії Гуцульської Республіки не проводилось. У більшості випадків цей період описувався як “боротьба трудящих Закарпаття за комуністичну Угорщину” [12]. Як виняток, у 1979 р. виходить у Нью-Йорку книга спогадів Степана Клочуряка “До волі” [3] (автор у той час жив у радянській Чехословаччині. – А.К., Я.П.), де описано процес становлення Народної Ради в Ясіню та повстання *гуцулів* у ніч із 6 на 7 січня 1919 р.

З проголошенням незалежності України в 1991 р. проглядаються перші спроби по-новому переосмислити події початку ХХ ст. Кропітку роботу провів професор Пряшівського університету (Словаччина) Микола Мушинка, який зібрав цікавий першоджерельний та історіографічний матеріал з вивчення подій на Закарпатській Гуцульщині. У документальному дослідженні “Лицар волі” передусім сконцентрована увага на вивченні біографії керівника Гуцульської Республіки Степана Клочуряка [15].

Звертали увагу на ці події сучасні дослідники М.Вегеш, І.Жегуці, В.Задорожний, О.Карпенко, Я.Малик, В.Маркус, П.Стерчо та ін. Історик Микола Вегеш у монографії “Карпатська Україна на шляху державотворення” показав причини, перебіг і наслідки проголошення республіки не лише для Ясінянщини, а й усього Закарпаття [7, с.110].

Падіння великих імперій після закінчення Першої світової війни спричинили національне піднесення багатьох європейських націй, зокрема й українців. Початок націонал-державницьких змагань на Наддніпрянській Україні, листопадовий зрив у Львові та проголошення ЗУНР показали намагання галичан заходу та українців Великої України скинути столітнє ярмо поневолювачів і спробувати побудувати свою державу. Ці події не могли обійти й Закарпаття, маленьку споконвічно українську територію, яка вже кілька століть перебувала в складі Угорського королівства й Австрійської (Австро-Угорської) імперії. Та перш ніж об’єднатися зі своїми братами русини й гуцули пройшли довгий і тернистий шлях, відчувши на собі всю важкість такої боротьби.

З розпадом у 1918 р. багатонаціональної Австро-Угорської імперії, закарпатські українці вирішили включитися в боротьбу за об’єднання з уже існуючою в той час ЗУНР. Цей процес на Закарпатті набрав доволі специфічних рис. Це була не відкрита збройна боротьба, а організація численних Народних Рад, які на місцях висловлювали бажання генерувати українське національне життя.

Серед істориків немає єдності щодо часу створення перших Рад на Закарпатті. Вважається, що вони почали виникати вже з першої половини 1918 р. Як правило, зорганізовувалися в ході гострих соціальних і національних конфліктів – страйків, солдатських повстань тощо й діяли недовго [8, с.47].

Протягом кінця жовтня й листопада 1918 р. у регіоні існувало близько п’ятсот Рад, а одну з перших – Руську (Українську) Народну Раду – було організовано 8 листопада 1918 року на зборах жителів с. Стара Любовня. Очолив її о. Омелян Невицький. На зібранні ради було прийнято ухвалу, у якій ішлося про необхідність об’єднатися з Україною. 8 листопада 1918 року у Сваляві була створена Карпато-Русинська (Україн-

ська) Народна Рада на чолі з Михайлом Комарницьким, яка також виявила бажання об'єднатися зі своїми братами-українцями по той бік Карпат [10, с.160].

На кінець 1918 року Ясіня була досить великим селищем Закарпатської Гуцульщини, у якому проживали, крім українців-гуцулів, угорці, німці, румуни, чехи, євреї та ін. Це був також важливий прикордонний населений пункт, де знаходилася місцева жандармерія й урядові війська. Та в листопаді 1918 року, з розпадом імперії, ці військові формування залишилися практично без командування, і охороняти громадський спокій у селищі було нікому. Тому ясінянці вирішили взяти ініціативу у свої руки.

Найперше було створено міліцію з місцевих гуцулів-добровольців чисельністю 80 чоловік. З метою охорони громадського спокою і майна селища, в умовах постійних мародерських нападів колишніх вояків австро-угорської армії, які поверталися з фронту, очолив цей підрозділ булавний Іван Гундек [4, с.94]. Слід сказати, що це було фактично напіввійськове формування, де перед вступом у ряди міліції складалася присяга на вірність своїй громаді. Ініціатива у формуванні військової частини була виявлена проводом громади селища – Василем Ключуряком, Іваном Климпушем, Дмитром Іванюком, Кирилом Рещуком, Іваном Чуфищуком і Дмитром Німчуком. Очолив місцеву міліцію Степан Степанович Ключуряк, офіцер, який користувався неабиякою повагою серед односельчан [15, с.13].

За розвитком подій на Закарпатській Гуцульщині уважно стежила угорська влада на чолі зі старостою. Останній, будучи шовіністом, вимагав, щоб народна міліція присягала на вірність лише угорській владі. Степан Ключуряк у цій складній ситуації, за згоди соратників, прийняв рішення роззброїти колишні австрійські військові формування й замість угорця призначити старостою селища свого найближчого друга – Дмитра Іванюка. Це завдання силами народної міліції було негайно виконано. З відходом іноземних частин вирішено збільшити чисельність самої міліції до 200 чоловік, адже потрібно було повністю забезпечити контроль над продовольством у селищі, щоб не допустити випадки мародерства [4, с.96].

Звістка про події в Ясіню вже на наступний день стала відома в управлінні Потиської (Рахівської) округи, звідки прибув уповноважений Степан Тіводар, щоб залагодити ситуацію. Він сповістив, що центральна угорська влада готує закон про “Руську Крайну”, де стверджувалося, що русинам-українцям буде надана автономія. Та ясінянці на це відповіли, що бажають “приєднатися лише до України, і ніяких угорських радників присилати їм не потрібно” [5, с.23].

Щоб легітимно закріпити здобутки ясінянців, з ініціативи Степана Ключуряка 8 листопада 1918 року в центрі селища на площі “Тридцятки” було скликано загальнонародне віче, де зібралася практично вся громада Ясіня. Відкрив збори тимчасово виконуючий обов'язки старости Дмитро Іванюк, але ними безпосередньо керував Степан Ключуряк. Він у палкій промові, зокрема, зазначив: “Прийшов час, коли ми можемо не тільки відплатити за “братське” співжиття, але скерувати свою долю і долю усього народу у зовсім інший напрям. Нині, коли кругом нас усі народи сміло підносять прапор свободи, і ми повинні сміло заявити, що не хочемо бути наймитами бувших наших гнобителів, не хочемо далі бути предметом насміху, погорди і безупинного знущання... Берім собі приклад від інших поневолених народів, від близьких румунів, від поляків, чехів, і головню, від своїх братів українців в Галичині, які розпочали боротьбу за своє визволення і об'єднання з Україною.

Я є певний, ... що у всіх нас є тільки одна мета, одна ціль – з'єднатися зі своїми кровними братами-українцями, з'єднатись з Україною. Але, щоб ніхто не сумнівався у цьому, я ставлю це питання під голосування: хто за з'єднання з Україною, хай піднесе руку!” [4, с.100].

Велелюдне зібрання піднесло свої руки з голосними вигуками “Хай живе наша Україна!”. Перед присутніми також виступили Василь Климпуш, Дмитро Іванюк,

Кирило Рищук. Іван Кузьмич Марусяк запропонував прийняти рішення про відокремлення від новопроголошеної Угорщини й з'єднатися з Галицькою Україною. Результатом зборів було обрання місцевої ради із 42-х членів, яка дістала назву “Українська Народна Рада в Ясіні” [7, с.110]. До неї ввійшли: Степан Бачинський, Михайло Біланюк, Степан Боднарюк, Михайло Верб'яшук, Франц Візавер, Юрій Воробчук, Юрій Гафіяк, Іван Дячук, Іван Дубюк, Іван Дувіряк, Дмитро Іванюк, Юрій Кабалюк, Іван Клочуряк, Степан Клочуряк-старший, Степан Клочуряк-молодший, Василь Климпуш, Василь Копанчук, Іван Которажук, Василь Кувік, Іван Ластовецький, Осип Лагнер, Іван Кузьмич-Марусяк, Іван Мешко, Михайло Мочернак, Іван Пасулька, Іван Передарюк, Михайло Пнівчук, Іван Попадюк, Кирило Рищук, Микола Сабадюк, Іван Спасюк, Михайло Спасюк, Іван Тулайдан-Галушка, Іван Тимчук, Михайло Фішерюк, Василь Цюперяк, Абрагам Ціпцер, Василь Чуфешук, Іван Чуфешук, Ілько Шеп'юк, Шамуель Ягр [4, с.101–102].

Після виборів Рада зібралася на своє перше засідання. Секретарем було обрано хорунжого Миколу Сабадюка, якому довірили й місцевий уряд; старостою, відповідно, Дмитра Іванюка, а його заступником – Юрія Кабалюка. Було висунуто пропозицію про створення фінансового відомства, яке б контролювало всі витрати громади селища й слугувало своєрідною банківсько-фінансовою установою. Така ініціатива була схвалена, і нове відомство очолив Самуель Радга [4, с.103]. На цьому ж засіданні було обрано Головну управу (далі – ГУ) з 12 чоловік, яка залишалась єдиною легітимною владою в селищі. До неї ввійшли: Степан Клочуряк-молодший, Дмитро Іванюк, Микола Сабадюк, Юрій Гафіяк, Степан Клочуряк (батько С.Клочуряка), Іван Ластовецький, Василь Климпуш, Іван Кузьмич Марусяк, Юрій Кабалюк, Іван Тимчук, Кирило Рищук і Степан Боднарюк. З ГУ, у свою чергу, було сформовано ряд комісій, які мали контролювати народногосподарське й національно-культурне життя на Закарпатській Гуцульщині. Це, зокрема, шкільна комісія (очолив Іван Пасулька), лісова (Іван Тимчук), комісія лісових робіт (Степан Клочуряк-старший), торговельна (Василь Климпуш), харчова (Юрій Кабалюк), адміністративна (Дмитро Іванюк) і військова (Степан Клочуряк-молодший) [13]. Голови цих комісій кожного тижня мали звітувати Управі щодо виконаної роботи. Та перш ніж приступити до своїх обов'язків, усі члени ГУ склали присягу на вірність селищу і його громаді [9].

Таким чином, було сформовано цілком дієві органи місцевого самоврядування, які повністю замінили угорську адміністрацію та жандармське управління в селищі. Силами ГУ проводилися обшуки місцевих крамниць і продовольчих складів, а всі знайдені харчі розподілялися між малозабезпеченими жителями села, які постраждали в часи війни [13]. Ще одним першочерговим завданням було забезпечити населення роботою і гідною оплатою. Для цього були виділені значні кошти із сільської скарбниці, які пішли на відбудову доріг, мостів і будинків, зруйнованих війною.

Усі розпорядження ГУ подавалися на затвердження Народній Раді. Схвалювалося рішення простою більшістю голосів, але при цьому присутність усіх членів на засіданні (зазвичай привселюдне. – *А.К., Я.П.*) була обов'язковою. Після повернення делегатів Мараморощини зі зборів у Будапешті (10 грудня 1918 р.) було вирішено залучити до Ясінянської Народної Ради представників усіх сільських рад на Закарпатській Гуцульщині від Великого Бичкова й Рахова до Квасів та Ясіні і, таким чином, сформувати єдину загальну раду, яка б відстоювала інтереси гуцулів-українців Мараморощини. Кардинально були змінені склад і принцип роботи Народної Ради, до якої ввійшли вже по два представники кожної з місцевих рад, а обов'язки голови й секретаря Ради “розширеного формату” виконували Кирило Рищук і Василь Климпуш [13].

20 грудня 1918 р. до Ясіні прибуває уповноважений угорським урядом народний комісар Калман Фізеширі із завданням інспекції регіону [10, с.160]. Згідно з його словами, у Будапешті поширилися чутки про бандитизм і повну анархію, яка панує в

селищі. Та урядовець, прибувши до Ясіня, на власні очі міг переконатися в безпідставності таких звинувачень, констатуючи: “У вас є більший порядок, як у нашому Будапешті” [10, с.160]. На позачерговому засіданні Народної Ради К.Фізеширі ще раз запевнили про бажання гуцулів об’єднатися зі своїми братами-українцями із-за Карпат в єдиній незалежній державі.

Можливо, саме стійка позиція членів уряду Ясінянщини й призвела до того, що вже 22 грудня 1918 р. до селища було введено угорський військовий підрозділ чисельністю 600 вояків і 20 офіцерів. За командою угорського підполковника місцева міліція була роззброєна, а Рада суттєво втратила свої повноваження на користь місцевої угорської адміністрації. На нашу думку, таку жорстку поведінку Будапешта можна трактувати лише побоюванням утратити Гуцульщину й усе Закарпаття, яке одностайно вирішило об’єднатися із ЗУНР. Угорці хотіли показати, що вони контролюють ситуацію в Східному Закарпатті й ця територія є їх зоною впливу. На підтвердження цього міркування свідчить і те, що всі шляхи сполучення зі Станіславовом (столицею ЗУНР. – *А.К., Я.П.*) були, якщо не перекриті, то суттєво обмежені, і потрапити через тимчасовий угорсько-український кордон можливо було лише за пропусками, які видавала угорська адміністрація [4, с.122].

У цій ситуації ГУ вирішила зав’язати якомога тісніші зв’язки із ЗУНР, щоб у такий спосіб дипломатично заманіфестувати нелегітимність окупації гуцульського краю угорцями. До Станіслава було направлено представників Народної Ради Степана Ключуряка, Євгена Пузи й Івана Климпуша. Ця поїздка стала знаковою з двох причин. По-перше, 3 січня 1919 р. представники Ясінянщини взяли участь в урочистому засіданні Національної Ради ЗУНР, на якому попередньо було проголошено об’єднання двох республік – УНР і ЗУНР – у єдиній і неподільній Україні. По-друге, у Станіславі відбулася надзвичайно важлива зустріч Степана Ключуряка з державним секретарем народної оборони ЗУНР полковником Дмитром Вітовським, була обговорена можливість повернення влади на Закарпатській Гуцульщині до рук української адміністрації – Народної Ради в Ясіні. Президент ЗУНР Є.Петрушевич погодився надати ясінянцям невеликий загін вояків-добровольців УГА, але при цьому зазначив, що як тільки вони перетнуть Яблунецький перевал, то за всі дії, які відбудуться на Мараморощині, буде відповідати лише Ясінянська Народна Рада.

Степан Ключуряк уже через деякий час зустрівся з окружним комендантом Коломиї В.Бемком. Був розроблений план приєднання Закарпатської Гуцульщини до ЗУНР. Військові формування УГА мали рухатися двома колонами. Перша мала йти зі Станіслава на Стрий, а далі – на Мукачеве. Інша – з Коломиї через Ворохту на Ясіню. Тим часом румунські війська вже концентрувалися в районі Мараморош-Сигету. Командування УГА було проінформовано й намагалось якомога швидше випередити іншого ворога [17, с.426].

6 січня 1919 р. у Коломиї був сформований перший відділ, який прямував на Ясіню. До групи ввійшли Петро Зволинський, чотарі Євген Лоповецький, Юрій Циганко, Степан Забачинський [2, с.2]. У завдання групи входило: захопити владу в селищі й відразу приступити до формування добровольців із числа місцевого населення; далі рушити в напрямку Мараморош-Сигету й об’єднатися з групою, яка мала підійти з Мукачєвого [7, с.110].

Уся операція на Закарпатській Гуцульщині проходила в цілковитій секретності й під прикриттям коляди в ніч із 6 на 7 січня. Ходячи від хати до хати, Степан Ключуряк зібрав 86 чоловік, які були готові перехопити владу в Ясіні. Угорські жандарми й уявити собі не могли, що колядники – це озброєні гуцули, які вже за кілька годин будуть тримати їх під прицілами гвинтівок. Та поки що коляда лише набирала оберти, а в цей час у сусідньому селі Лазещина вояки УГА вже роззброювали угорський прикор-

донний загін. Слід віддати належне й простим гуцулам, які не зрадили місцевих повстанців і не викрили їх планів угорській владі.

О першій годині після опівночі 7 січня ешелон з вояками УГА прибув до станції Ясіня, де їх уже чекали повстанці. Разом вони оточили залізничний вокзал, який слугував казармою для угорського батальйону. У церкві вдарили дзвони, що було сигналом до початку дій. Окремі нечисленні загопи гуцулів вдерлися й захопили приміщення поштового відділення та громадського уряду. Основна частина під командою Степана Клочуряка вибила шибки будинку залізничного вокзалу з окриками: “Здавайтеся, вас оточено багаточисленною українською армією. Всіх, хто чинитиме опір, буде розстріляно!”. Дезорганізовані угорські вояки навіть не зрозуміли всієї ситуації і без спротиву здалися в полон. Яке ж було здивування, коли полковники побачили, що батальйон узяли в полон усього лише декілька десятків гуцулів, у більшості з яких навіть не було зброї. Але в той вечір не обійшлося без жертв. Захоплюючи приміщення жандармерії й громадського уряду, гуцули вступили в перестрілку з угорськими вояками. Як підсумок, було поранено 8 повстанців. З угорського боку було 11 поранених [4, с.128; 15, с.22].

Усю владу в селищі знову перейняла Українська народна рада в Ясіні. На першому її засіданні після січневого зриву було проголошено незалежність краю від угорців. Зі спогадів Степана Клочуряка дізнаємося, що всі рішення, які приймала Ясінянська рада, мали силу закону, а тих, хто відмовлявся їх виконувати, карали [4, с.128]. Збільшилася чисельність міліції до 300 чоловік. Керівним органом Гуцульської Республіки й надалі залишилася Українська Народна Рада на чолі з виборним головою. Функції виконавчого органу місцевої влади виконували п'ять секцій (міністерств): зокрема, військову і секцію зовнішніх зв'язків очолив Степан Клочуряк, внутрішню – Дмитро Іванюк, комендантом міліції став Іван Гундек, харчову – Юра Кабалунок, заступник К.Ришук, господарську – Іван Тимчук, освітню і шкільну – Іван Кузьмич Марусяк. За виконання завдань і роботу кожної із секцій несли відповідальність завідувачі, які щотижня звітували Раді про свою діяльність [13]. Усі війська, які знаходилися на території Гуцульської Республіки (приблизно територія від Яблунецького перевалу до с. Великий Бичків. – *А.К., Я.П.*), підлягали юрисдикції лише Ясінянській Українській Народній Раді.

10 січня 1919 р. була поширена відозва “Брати Русини”, у якій гуцули закликали уряди ЗУНР і УНР допомогти українцям Угорщини: “Ходіть браття, подайте мені помічну руку, допоможіть мені скинути тяжкі кайдани тай стати вольним чоловіком! Прийміть мене до своєї великої хати, я хочу з вами жити в одній вільній, нероздільній Україні” [13; 15, с.23–24].

З перших днів існування Гуцульської Республіки населення на певний час здобуло спокій, припинилися грабежі, знущання. І хоча не було вироблено будь-яких кодексів чи правових нормативних актів, оскільки, зрозуміло, у такий короткий термін їх не можна було створити, до того ж достатньо фахових сил для цього в новоствореній республіці не було, та судова система все ж таки діяла. Дрібніші порушення – сварки, пияцтво (серйозних злочинів не зафіксовано) каралися примусовою працею від кількох годин до кількох діб. Покарані здебільшого працювали на лісозаготівельних роботах або орали чи виконували інші сільськогосподарські роботи на користь сиріт і вдів, чоловіки яких загинули на війні.

До війська зголошувалося немало добровольців, як гуцулів, так і солдатів УГА, у результаті чого в середині січня 1919 р. воно вже складалося з двох куренів (батальйонів) загальною чисельністю понад тисячу вояків і старшин. Ще один курінь почав формуватися у Великому Бичкові [9].

Українська Народна Рада в Ясіні була проінформована про наступ румунських військ на Сигіт. У такій ситуації Степан Клочуряк провів нараду зі істаршинами УГА й

членами Ради. Було вирішено здійснити військову експедицію на Сигіт з метою приєднати це місто до Гуцульської Республіки. 12 січня 1919 року з Коломиї прибули допоміжні частини УГА. А вже наступного дня почався наступ військ. Спочатку було зайнято село Кваси. Передові відділи очолювали хорунжий Микола Сабадюк, булавний Іван Гундек і старший десятник Василь Копанчук. Того ж таки дня було зайнято Білин й Устеріки [15, с.25].

14 січня було взято Рахів, у полон захоплено близько 80 угорських катунів (вояків. – *А.К., Я.П.*). У місті було залишено невеличкий збройний відділ під командою Н.Перча. Наступного дня до центру округи прибув і голова Гуцульської Республіки Степан Клочуряк, провівши переговори з представниками місцевих національних меншин і переконавши їх підтримати ініціативу гуцулів творити українську державність у краї [15, с.25].

15 січня гуцульські війська зайняли Трибушани й Вишау, а того ж вечора, після невдалих переговорів з румунською владою в Сиготі, зайняли залізничний вузол Сигітська Комора й саме місто. У планах командуючого армією сотника Дениса Маєр-Михальського був подальший наступ на Тячів і Хуст. Та стрімке просування двотисячної румунської армії завадило цим планам. У ніч на 17 січня 1919 р. румуни нав'язали бій українській армії, унаслідок якого полягла велика кількість гуцульських вояків, частина потрапила в полон. В.Піпаш-Косівський зазначав, що з 1000 українських бійців в Ясіні повернулося не більше 170 [7, с.110]. С.Забачинський стверджував, що в румунський полон потрапило 20 старшин і близько 400 стрільців. Відступ проводився надзвичайно хаотично, і армія залишилася практично без вищого командування [2, с.3].

В.Гренджа-Донський усю відповідальність за Сигітську катастрофу покладає на командування, яке не підготувало план відступу. На нашу думку, винити в цьому провалі немає кого, адже війська діяли згідно з настановами Української Народної Ради в Ясіні, і намагалися вести переговори з румунським командуванням навіть на умовах здачі міста Сигот іноземній військовій команді [1]. У свою чергу, усі очевидці тих далеких подій, зокрема С.Забачинський, поручик С.Глушко, зазначають, що румуни здійснили несподіваний наступ під прикриттям ночі, обстрілюючи всі можливі шляхи евакуації, і, таким чином, встигнути відступити стало неможливим [2, с.11].

Залишки гуцульського війська відступили до Квасів, де зайняли оборону, та румунські війська припинили наступ. Попри загальний наступ румунських військ, юрисдикція Української Народної Ради в Ясіні поширювалась аж до Устерік (неподалік м. Рахів. – *А.К., Я.П.*) і села Богдан. Уряд Гуцульської Республіки продовжував плідно займатися громадськими й державними справами.

Найскладнішою була праця в харчовій секції, головне завдання якої полягало в забезпеченні продуктами харчування жителів 20-тисячної республіки. Відтак було взято під контроль усі хлібні запаси, розроблено план поповнення їх продовольчими товарами. Але оскільки республіка не могла нічим торгувати, окрім дерева, яке до цього часу вважалося власністю місцевих угорців, то деякі члени Ради були проти вирубування лісів, “бо як вернуться мадяри, то буде зле” [11]. На ці перестороги батько Степана Клочуряка відповідав так: “У мене дев'ятеро дітей, і хоч би всі пішли в жебраки, я підпишу рішення на вируб з державних лісів, щоб народ з голоду не вмер”.

Більшість підтримала це рішення. Сам голова харчової секції Юра Кабальюк разом із С.Клочуряком їздили аж до Жмеринки, щоб обміняти дерево на харчі. Обмін видався вдалим: вони привезли до Ясіні чотири вагони кукурудзи, з яких два вагони було призначено для солдатських удів, сиріт і родин полонених [16, с.132].

Уряд вів чітку соціально спрямовану політику – найбільш бідним мешканцям, солдатським удовам і багатодітним сім'ям товари першої необхідності та худоба нерідко виділялися безкоштовно. До Станіславова й Коломиї щодня курсували поїзди, також було налагоджене сполучення з Раховом. Для того, щоб залізничний рух не перери-

вався, уряд створив спеціальні робітничі загони, які відбудовували мости, налагоджували зв'язок, підтримували в робочому стані колію. Очолював такий вид робіт Микола Сабадюк [4, с.129; 15, с.32].

Дбаючи про господарство краю, харчова секція значну увагу приділяла організації й проведенню весняних робіт, забезпеченню селян сільськогосподарським реманентом і насінням. Не залишалися поза увагою уряду й такі питання, як організація охорони здоров'я, шкільництво, робота культурно-освітніх установ. За цих складних умов не припиняли роботу школи, для яких майже все шкільне спорядження та книги надходили з Галичини, було налагоджене обслуговування хворих у лікарнях, причому шпиталі обслуговували як військових, так і мирних жителів республіки [16, с.131].

За посередництвом кур'єрів Гуцульська Народна Рада підтримувала постійний зв'язок із Центральною Руською (Українською) Радою в Хусті й сільськими Радами. За ініціативою Гуцульської Народної Ради 7 травня в Станіславові відбувся другий з'їзд представників Закарпаття, на якому були присутні 132 делегати із числа обраних на Перший Хустський з'їзд, котрі репрезентували 62 українські громади [14].

Загалом уряд Гуцульської Республіки проводив свою діяльність у двох напрямках: упорядкування організації державного управління, здійснення соціальних реформ, чого з нетерпінням очікувало безземельне й малоземельне селянство, і посилення боєздатності військ – Народної оборони, яку планувалося створити на зразок Легіону Українських січових стрільців [16, с.131].

Одночасно з польським наступом у Галичині румунські війська почали просуватися з Требушан (нині – с. Ділове Рахівського району. – *А.К., Я.П.*), через Рахів, Ясіні, Делятин і Коломию до Чернівців. Румуни не перешкоджали діяльності гуцульської адміністрації, за умови не проводити ворожої діяльності проти румунських військ. Українська Народна Рада в Ясіні видала закон, згідно з яким Народна оборона склала зброю й передала румунам рештки військового майна і амуніції [8, с.74]. Ще деякий час Рада діяла підпільно.

11 червня 1919 р. до Ясіні прибув спеціальний румунський військовий відділ, який арештував усіх членів Ради, зокрема її голову Степана Ключуряка. Як зазначає у своїх спогадах С.Ключуряк, румунська влада діяла на основі донесення, у якому Українську Народну Раду в Ясіні звинуватили в “антизаконних” збройних виступах. Та через відсутність доказів, основний склад Ради було звільнено з-під арешту, але Степана Ключуряка, організатора збройного походу на Сигіт, усе-таки було засуджено на шість місяців перебування у в'язниці м. Брашов [15, с.35].

3 червня 1919 р. існування Гуцульської Республіки припинилося. Ще певний час Д.Іванюк залишався старостою селища. Українська Народна Рада керувала лише околицями Ясінянщини. Деякі дослідники зазначали, що “ясінська Гуцульська республіка в горах утрималась і давала про себе знати своїми войовничими виступами впродовж п'яти місяців” [18, с.101]. Тільки влітку 1920 р. чехословацька адміністрація офіційно повністю перебрала на себе весь контроль над Мараморощиною.

Таким чином, події національно-визвольної боротьби 1917–1920 рр. започаткували національне відродження на Закарпатській Гуцульщині. Підтвердженням цьому є патріотична спрямованість діяльності Гуцульської Народної Ради в Ясіні. Українське населення краю політично консолідувалося навколо державницької ідеї. Разом з тим залишилося ще чимало невирішених питань у дослідженні діяльності Гуцульської Республіки. Заслугове більш ретельнішого вивчення перебіг Сигітської військової операції 1919 р., слід зосередитися на характеристиці діяльності активних учасників національно-визвольних змагань на Закарпатській Гуцульщині, зокрема Дмитра Німчука, Василя та Дмитра Климпушів, доцільно сфокусувати увагу на аналізі взаємин закарпатських українців з галицькими зазначеного періоду.

1. Гренджа-Донський В. Назустріч волі [Текст] : зб. оповідань з часів революції 1918/19 рр. та ін. / Василь Гренджа-Донський. – Ужгород : Уніо, 1930. – 156 с.
2. Забачинський С. Випад галицьких військ на Закарпаття / С. Забачинський // Літопис Червоної Калини. – 1932. – Ч. 7–8. – С. 2–4.
3. Клочуряк С. До волі : спомини / Степан Клочуряк. – Нью-Йорк : Карпатський Союз, 1978. – 189 с.
4. Клочуряк С. До волі : спомини / Степан Клочуряк ; передм. М. Мушинки. – Ужгород : Поліграф-центр “Ліра”, 2009. – 184 с.
5. Кушинський А. Закарпаття в боротьбі : спогад / Антін Кушинський. – Буенос-Айрес : Вид-во Юліяна Середяка, 1981. – 224 с.
6. Самчук У. Гори говорять / Улас Самчук. – Чернівці, 1934. – 134 с.
7. Вегеш М. Карпатська Україна на шляху державотворення / М. Вегеш, М. Токар. – Ужгород : Карпати, 2009. – 256 с.
8. Нариси історії Закарпаття / [І. Грінчак, Е. Балагурі, Е. Грицак та ін.]. – Ужгород : Закарпаття, 1995. – Т. II : 1918–1945. – 663 с.
9. Данилюк Д. Гуцульська Республіка – сподівання на єдину Україну / Д. Данилюк, С. Федака // Новини Закарпаття. – 2002. – 19 січ.
10. Західноукраїнська Народна Республіка, 1918–1923 : ілюстрована історія. – Львів ; Івано-Франківськ : Манускрипт-Львів, 2008. – 524 с.
11. Зимомря Т. Всупереч правді / Т. Зимомря // Карпатська Україна. – 1994. – 19 берез.
12. Історія міст і сіл УРСР. Закарпатська область. – К. : Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1969. – 785 с.
13. Королько А. Гуцульська Народна Рада у Ясіні : структура, ідеологія, практична діяльність (присвячується 90-й річниці Гуцульської Республіки) / Андрій Королько // Зоря Рахівщини. – 2009. – 16 січ.
14. Масляник О. Гуцульська Республіка / О. Масляник // За вільну Україну. – 1991. – 3 січ.
15. Мушинка М. Лицар волі : документальна повість / Микола Мушинка. – Ужгород, 1995. – 250 с.
16. Ринажевський Б. М. Гуцульська республіка 1918–1919 рр. і її правовий статус / Б. Ринажевський // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2003. – Вип. 38. – С. 128–135.
17. Українська Галицька Армія : матеріали до історії. – Вінніпег : Вид-во Д. Микитюка, 1968. – Т. 4. – С. 426.
18. Ярославин О. Визвольна боротьба на західноукраїнських землях / О. Ярославин. – Торонто, 1982. – С. 101.
19. Kudej Z. Horalska Republika / Z. Kudej. – Praha, 1933. – 326 s.
20. Maly V. Huculska republika / V. Maly // Pravo lidu. – 1937. – № 25.1. – 18.2.

The article reviews the progress of the national liberation struggle of the Ukrainians Transcarpathian Hutsulshchyna in 1918–1919. The attention is paid to the activity of Hutsul Republic, the functioning of its local authorities and armed protection.

Key words: *Maramoroschyna, Transcarpathian Hutsulshchyna, Hutsul Republic, the Ukrainian National Council in Yasin, the authorities, insurrection, occupation.*

**УДК 94 (477)
ББК 63.3 (4 Укр) 61**

Ігор Соляр

ІДЕЯ КОНСОЛІДАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНИХ СИЛ У ДІЯЛЬНОСТІ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ РАДИ І РАДИ РЕСПУБЛІКИ В 1921 р.

Проаналізовано взаємини наддніпрянських і західноукраїнських політичних сил в еміграції після Варшавської угоди 1920 р., спроби їх консолідації у формі Всеукраїнської Національної Ради та Ради Республіки, взаємини між ними.

Ключові слова: *консолідація, Всеукраїнська Національна Рада, Рада Республіки.*

Еміграційні уряди УНР і ЗУНР після Варшавської угоди 1920 р. відстоювали різні програми розв’язання українського питання. Водночас окремі політичні сили Наддніпрянщини й Західної України, які сповідували соборницьку ідеологію, намагалися знайти консолідаційну платформу, робили спроби об’єднання в різних організаційних формах.